

DOI 10.26886/2311-4517.7(79)2021.4

УДК 336.71.078.3

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА
ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ**

доктор економічних наук, професор, Швець Н. Р.

<http://orcid.org/0000-0003-0915-9918>

e-mail: Nataliia.Shvets@bank.gov.ua

аспірант, Акритов А. А.

<http://orcid.org/0000-0001-7912-8645>

e-mail: verum-boss@ukr.net

Університет банківської справи, Україна, Львів

Розглянуті актуальні питання визначення теоретико-методологічних засад організації та здійснення фінансового моніторингу. Зокрема автором на основі аналізу існуючих поглядів подається власне бачення механізму фінансового моніторингу. Розглянуті взаємозв'язки між суб'єктами механізму фінансового моніторингу та їх розподіл за площинами. В статті визначаються найважливіші цілі фінансового моніторингу, його завдання, інструментарій та особливості забезпечення сфери його функціонування.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, механізм фінансового моніторингу, суб'єкт фінансового моніторингу, цілі фінансового моніторингу, забезпечення механізму фінансового моніторингу.

N. Shvets, Doctor of economic sciences, Professor; A. Akrytov, PhD Student, Theoretical and methodological fundamentals financial monitoring's organization and implementation / Banking University, Ukraine, Lviv

Topical issues of research of theoretical and methodological principles of organization and implementation of financial monitoring are considered. In particular, based on the analysis of existing views, the author presents his own vision of the mechanism of financial monitoring. The interrelationships between the subjects of the financial monitoring mechanism and their distribution by planes are considered. The article defines the most important goals of financial monitoring, its tasks, tools and features of ensuring the scope of its operation.

Key words: financial monitoring, financial monitoring mechanism, subject of financial monitoring, goals of financial monitoring, provision of financial monitoring mechanism.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку фінансових відносин у світі характеризуються цілою низкою потенційних та реальних ризиків, а також непередбачуваністю подальших процесів розвитку. Фінансова система, сама того не бажаючи, являється втянутою в масу протиправних дій та бізнесів в силу їх активного розвитку в останні роки та необхідності фінансових ресурсів для їх функціонування, які зрозуміло проходять через канали фінансової системи. Досить часто на всіх ланках фінансової системи відбувається маса операцій, що потребують ретельного відслідковування та контролю на предмет їх законності, а в подеяких випадках негайного реагування. Представлена ситуація посилюється в Україні ще і низьким рівнем фінансової культури, значним рівнем тінізації економіки, а як наслідок – нестачею фінансових ресурсів, проведенням воєнних операцій на Сході країни, в результаті чого відбувається фінансування тероризму та незаконний обіг зброї. В таких умовах беззаперечним стає факт необхідності ефективного функціонування системи боротьби із незаконним фінансуванням

злочинної діяльності в Україні, важливою частиною якої являється запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, чим займаються суб'єкти фінансового моніторингу .

Увагу цим питанням приділено в роботах таких вчених, як: Г. Бестер, С. Буткевич, В. Виговська, О. Воронкова, С. Гарфілд, О. Глущенко, С. Гуржій, О. Десятнюк, С. Дмитров, О. Куришко, Дж. Меннінг, К. Мюррей, О. Підхомний, Н. Рекова, Д. Сікларі, Дж. Соуза, А. Хмелюк тощо. Разом з тим, більшість вітчизняних досліджень в цій сфері стосуються суто питань імплементації зарубіжного досвіду боротьби з відмиванням грошей та протидії фінансуванню тероризму шляхом запровадження в Україні інструменту фінансового моніторингу, а тому співмірність та взаємозв'язок інституцій фінансового моніторингу та інституцій реалізації державного фінансового контролю розкрито в них недостатньою мірою. Саме викладені положення і виступили основою для проведення представленою дослідження.

Мета статті. Отож метою даної наукової розвідки є виокремлення теоретико-методологічних засад організації та здійснення фінансового моніторингу.

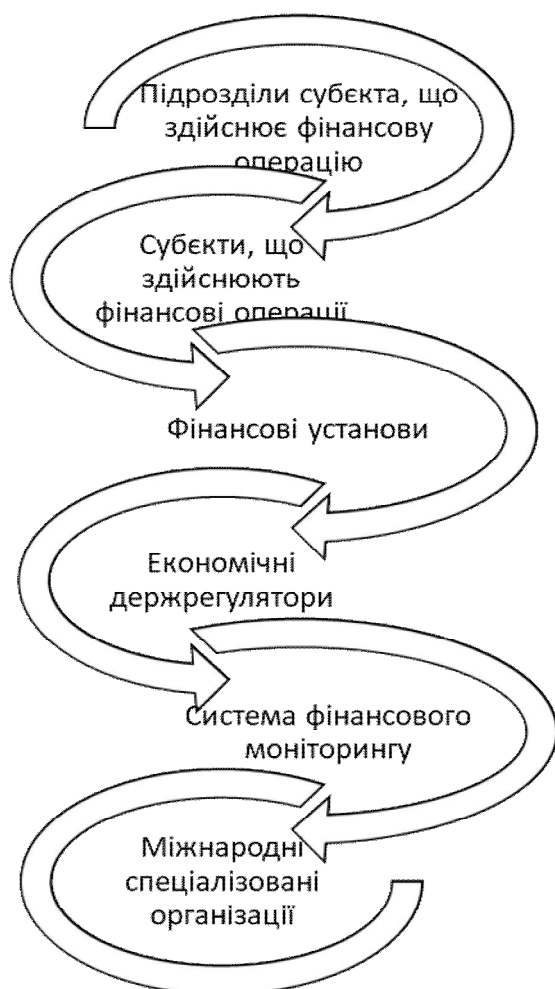
Основні результати. Опираючись на попередні наші дослідження, в яких ми означили поняття системи фінансового моніторингу [1; с.8] можемо стверджувати, що особливості взаємозв'язків між елементами та рівнями системи фінансового моніторингу, що виникають в процесі здійснення фінансових операцій та забезпеченні контролю за ними, характеризує його економічний механізм.

В широкому змісті під економічним механізмом розуміють певну сукупність елементів економічного характеру (об'єктів, суб'єктів, цілей, завдань, способів взаємодії, методів, важелів, інструментів тощо), взаємозв'язаних та взаємодіючих між собою та із зовнішнім середовищем. Зважаючи на це з економічної точки зору під механізмом **фінансового моніторингу** пропонуємо розглядати сукупність економічних зв'язків між суб'єктами фінансового моніторингу та зовнішнім середовищем в процесі подолання асиметричності фінансово-господарської інформації та стримування протиправних дій у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, на рівнях державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

На основі проведеного аналізу пропонуємо розглядати взаємовідносини між суб'єктами фінансового моніторингу в 5 основних площинах:

- між підрозділами суб'єктів фінансового моніторингу;
- між клієнтами, що здійснюють фінансові операції та фінансовими установами;
- між фінансовими установами та економічними держрегуляторами, що функціонують на рівні регуляторів та органів нагляду;
- між підрозділами державної структури фінансового моніторингу і економічними регуляторами та загальнодержавними органами регулювання;
- між міжнародними спеціалізованими організаціями і об'єднаннями та державною структурою фінансового моніторингу. (Див. рис. 1)

Зважаючи на характер взаємовідносин між суб'єктами фінансового моніторингу в представлених на рис. 1 площинах первинний фінансовий моніторинг відбувається у трьох перших площинах до моменту надання інформації про сумнівні операції економічним державним регуляторам, а державний фінансовий моніторинг – у трьох наступних площинах взаємодії між державними економічними регуляторами, системою фінансового моніторингу та міжнародними спеціалізованими організаціями. Цілі, завдання, засоби досягнення, методи, важелі, інструменти і процедури первинного та державного рівнів фінансового моніторингу дещо відрізняються, що детально буде розглянуто нами в наступному параграфі дисертаційної роботи.

Рис. 1. Площини взаємовідносин між суб'єктами фінансового моніторингу, що лягають в основу його механізму

*Удосконалено автором на основі [5]

Якщо звернути увагу на інституційний підхід трактування механізму фінансового моніторингу, то слід зупинитися на визначенні поняття «фінансовий механізм». Так, під фінансовим механізмом розуміють сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення. [2; с.167] Виходячи з цього та проведених нами досліджень з інституційної точки зору *під механізмом фінансового моніторингу пропонуємо розуміти сукупність форм, методів, важелів та інституційних умов подолання асиметричності фінансово-господарської інформації та стримування протиправних дій у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, що зумовлюються цілями та завданнями фінансового моніторингу та відповідним видом його забезпечення.* Отож з метою окреслення особливостей механізму фінансового моніторингу в сучасних умовах сформулюємо цілі, завдання, засоби досягнення, методи, важелі, інструменти, процедури, та принципи фінансового моніторингу, а також взаємодію між ними та із зовнішнім середовищем.

Опираючись на вітчизняний та світовий досвід найважливішими цілями фінансового моніторингу є:

- державне регулювання та нагляд з питань фінансового моніторингу та санкційної політики у такій сфері;
- своєчасне виявлення, арешт і конфіскація доходів, одержаних злочинним шляхом. [4]

Зазначені цілі можуть бути досягнені шляхом виконання таких основних завдань:

- проведення аналізу фінансової інформації, співпраця, взаємодія та інформаційний обмін з правоохоронними та іншими державними органами;
- дослідження методів та фінансових схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- удосконалення міжвідомчої взаємодії між органами державної влади – учасниками національної системи запобігання протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та надання методологічної, методичної та іншої допомоги суб'єктам первинного фінансового моніторингу;
- забезпечення функціонування та розвитку єдиної державної інформаційної системи в сфері запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- участь в міжнародному співробітництві у сфері запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення. [3]

При цьому важливо, якими шляхами буде відбуватися виконання завдань фінансового моніторингу, оскільки саме вони будуть визначати методику та інструментарій здійснення фінансового моніторингу.

До методів фінансового моніторингу можна віднести опрацювання статистичної інформації, математичне моделювання, методи експертних оцінок, комплексні методи тощо. Важливою

складовою механізму фінансового моніторингу є важелі впливу на фінансові відносини. Класичний перелік таких важелів включає комплекс санкцій та штрафів. Інструментарій фінансового моніторингу має прикладний характер і в залежності від виду операцій може включати наступні елементи (див. рис. 2).

Рис. 2. Інструментарій фінансового моніторингу*

*Складено автором за результатами власних досліджень

Визначальні риси механізму фінансового моніторингу значною мірою зумовлюються особливостями забезпечення сфери його функціонування, зокрема правовим, інформаційним, методичним та кадровим забезпеченням. Тобто, можливості застосування тих чи інших методів, важелів та інструментів фінансового моніторингу залежать від інституційних умов, у яких розвивається механізм фінансового моніторингу.

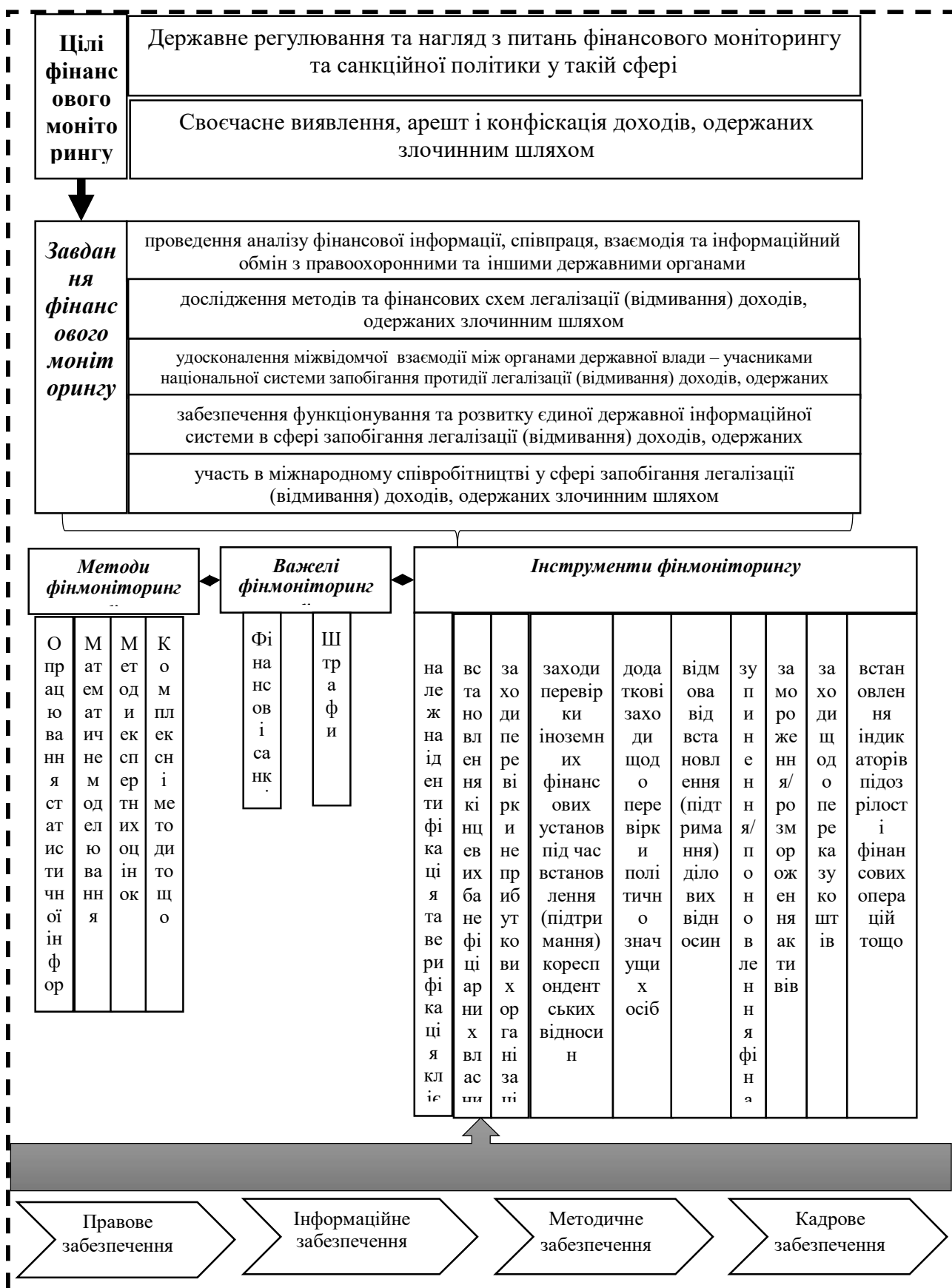

Рис. 3. Схема механізму фінансового моніторингу (інституційний підхід)*

*Авторська розробка

До сфери правового забезпечення відносимо всі діючі нормативно-правові акти з питань запобігання (протидії) легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, до інформаційного забезпечення – весь комплекс зібраної та обробленої інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, процес інформаційного обміну з органами виконавчої влади та іншими державними органами, а також за можливості функціонування єдиної інформаційної системи у сфері запобігання (протидії) легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; до методичного забезпечення відносимо сукупність методів та фінансових схем легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та методологію запобігання такій легалізації й до кадрового забезпечення – сукупність компетентнісних характеристик кадрового складу органів, залучених до здійснення фінансового моніторингу в державі.

Схематично механізм фінансового моніторингу представлений на рис. 3. Зі схеми видно, що вибір конкретних методів, важелів та інструментів фінансового моніторингу зумовлюється, з одного боку, цілями і завданнями фінансового моніторингу в конкретній державі, з іншого боку, - забезпеченням процесу фінансового моніторингу в державі, а саме правовим, інформаційним, методичним та кадровим забезпеченням.

Висновки. Отже, узагальнюючи результати проведеного дослідження хочемо наголосити на такому. Автором обґрунтована позиція щодо трактування системи фінансового моніторингу як сукупності форм та методів взаємовідносин, що виникають при проведенні фінансових операцій клієнтами через фінансові установи з урахуванням законодавчо покладених на них обов'язків забезпечення заходів щодо повного та своєчасного запобігання і

протидії легалізації (відмиванню) доходів, здобутих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму з урахуванням провідних світових тенденцій у галузі способів та методів легалізації доходів, а також сукупності збору, обробки та аналізу інформації та її передачі до спеціалізованих органів держави, які, у свою чергу, здійснюють перевірку правомірності проведення таких операцій і перевіряють джерела походження доходів клієнтів, а також послідовного економічно-соціального розвитку суспільства та боротьби з суспільно небезпечними явищами. В ході такої взаємодії моніторингова діяльність відбувається у декількох площинах і має свої особливості.

Автором означене та схематично представлене поняття механізму фінансового моніторингу як сукупності форм, методів, важелів та інституційних умов подолання асиметричності фінансово-господарської інформації та стримування протиправних дій у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, що зумовлюються цілями та завданнями фінансового моніторингу та відповідним видом його забезпечення. Підтверджена наукова гіпотеза, що вибір визначених методів, важелів та інструментів фінансового моніторингу залежить, по-перше, від цілей і завдань фінансового моніторингу, по-друге, від стану та складу забезпечення процесу фінансового моніторингу.

Література:

1. Швець Н., Акритов, А. (2020). Роль і місце фінансового моніторингу в системі державного фінансового контролю. *Вісник Університету банківської справи*, 3, 3-9.
2. Базилевич В.Д., Баластрик, Л. О. (2004). *Державні фінанси: навч. посібн.* Київ: Атіка, 368.

3. *Пріоритети діяльності Державної служби фінансового моніторингу України на 2021 рік* (Державна служба фінансового моніторингу) <<https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/prioritetni-zavdannya/prioriteti-diyalnosti-derzhavnoji-sluzhbi-finansovogo-monitoringu-ukrajini-na-2021-rik.html>> (2021, жовтень, 10)
4. *Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року та плану заходів щодо їх реалізації, 2021.* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України.* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-2021-%D1%80#Text>> (2021, жовтень, 10)
5. Сюркало, Б.І. Напрями вдосконалення системи державного фінансового моніторингу (2011). *Ефективна економіка*, 11.

References:

1. Shvets N., Akrytov, A. (2020). Rol i mistse finansovoho monitorynhu v systemi derzhavnoho finansovoho kontroliu. [The role and place of financial monitoring in the system of state financial control]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy, no.3*, 3-9. [in Ukrainian].
2. Bazylevych V.D., Balastryk, L. O. (2004). *Derzhavni finansy: navch. posibn.* [State finance]. Kyiv: Atika, 368. [in Ukrainian].
3. *Priorytety diialnosti Derzhavnoi sluzhby finansovoho monitorynhu Ukrainy na 2021 rik.* [Priorities of the State Financial Monitoring Service of Ukraine for 2021]. (Derzhavna sluzhba finansovoho monitorynhu) <<https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/prioritetni-zavdannya/prioriteti-diyalnosti-derzhavnoji-sluzhbi-finansovogo-monitoringu-ukrajini-na-2021-rik.html>> (2021, zhovten, 10)

4. *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Osnovnykh napriamiv rozvytku systemy zapobihannia ta protydii lehalizatsii (vidmyvannia) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvannia rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyschennia v Ukraini na period do 2023 roku ta planu zakhodiv shchodo yikh realizatsii*, 2021. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Main directions of development of the system of prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction in Ukraine until 2023 and action plan for their implementation]. (Kabinet Ministriv Ukrainy). *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-2021-%D1%80#Text>> (2021, zhovten, 10)
5. Siurkalo, B.I. *Napriamy vdoskonalennia systemy derzhavnoho finansovoho monitorynhu* (2011). [Directions for improving the system of state financial monitoring]. *Efektivna ekonomika*, 11.